

Marlena Gołębiowska

Wymiana handlowa państw Europy Środkowej z Rosją po agresji na Ukrainę

Agresja na Ukrainę w 2022 r. miała znaczący wpływ na wymianę handlową państw Europy Środkowej z Rosją. W wyniku sankcji wprowadzonych przez Unię Europejską, jak również świadomych decyzji przedsiębiorców udział eksportu towarów z tych państw w kierunku rosyjskim wyraźnie się zmniejszył. Równocześnie wzrósł jednak udział Rosji w imporcie towarów do państw środkowoeuropejskich, co wskazuje na trudności z szybką dywersyfikacją źródeł zaopatrzenia, szczególnie w surowce energetyczne.

Handel przed wybuchem wojny. Do czasu pełnoskalowej agresji na Ukrainę, rozpoczętej 24 lutego 2022 r., Rosja była znaczącym partnerem handlowym państw Europy Środkowej¹. W 2021 r. odpowiadała w sumie za 2,3% wartości eksportu towarów z tych państw (dla porównania w całej UE było to 1,6%) oraz za 4,2% wartości importu towarów do tych państw (w UE – 2,8%). Równocześnie w analizowanym regionie widoczne były istotne różnice w zakresie intensywności i charakteru wymiany handlowej z Rosją.

- **Państwa bałtyckie.** Szczególnie silnymi więziami handlowymi z Rosją przed jej agresją na Ukrainę wyróżniały się państwa bałtyckie. Przyczyny tej sytuacji są związane z kluczowymi czynnikami kształtującymi międzynarodowe powiązania handlowe. Wielu przedsiębiorców z państw bałtyckich kontynuowało współpracę z rosyjskimi partnerami z uwagi na bliskość geograficzną, potencjał gospodarki rosyjskiej wyrażający się w wielkości rynku, istniejące jeszcze z czasów Związku Radzieckiego kontakty biznesowe i łańcuchy dostaw, a także powiązania wynikające z dużego udziału mniejszości rosyjskiej w państwach bałtyckich (więcej o powiązaniach gospodarczo-politycznych państw bałtyckich z Rosją – [„Komentarze IEŚ”, nr 622](#)). Równocześnie relacje handlowe między tymi państwami nie były wolne od napięć, wynikających przede wszystkim ze zmieniającego się kontekstu politycznego. Relacje handlowe między nimi uległy znaczącemu pogorszeniu szczególnie po aneksji Krymu przez Rosję w 2014 r. Wpłynęły na to zarówno sankcje nałożone przez Unię Europejską na Rosję, jak i będące elementem rosyjskiego odwetu embargo na import wybranych grup towarów. Mimo to przed wybuchem wojny udział kierunku rosyjskiego w 2021 r. wciąż był znaczący w handlu towarowym państw bałtyckich: Litwy (eksport – 10,9%; import – 11,9%), Łotwy (eksport – 7,3%, import – 9,1%) i Estonii (eksport – 6,4%, import – 11,5%). Tym samym Rosja zajmowała na Litwie pierwszą pozycję jako kierunek eksportowy i trzecią jako kierunek importowy, na Łotwie – odpowiednio piątą i czwartą, a w Estonii – piątą i pierwszą. Biorąc pod uwagę wartość eksportu z państw bałtyckich do Rosji, istotne udziały miały wówczas towary przemysłu maszynowego i elektromaszynowego (na Litwie ich udział w całkowitym eksporcie do Rosji stanowił 34%, na Łotwie – 27% i w Estonii – 39%). Z kolei dominujący udział pod względem wartości importu z Rosji do państw bałtyckich miały surowce energetyczne (na Litwie ich udział w całkowitym imporcie wynosił 69%, na Łotwie – 35% i w Estonii – 55%).
- **Pozostałe państwa Europy Środkowej.** W pozostałych państwach środkowoeuropejskich Rosja odgrywała mniejszą rolę jako partner handlowy. Wpłynęły na to przede wszystkim większa odległość geograficzna oraz zmiana kierunku handlu zagranicznego po akcesji tych państw do UE. Dostęp do preferencyjnych warunków handlowych oraz ułatwień w zakresie swobodnego przepływu towarów spowodował, że państwa te skupiły się na zwiększaniu wymiany handlowej wewnątrz UE, zwłaszcza z lepiej rozwiniętymi gospodarkami. Wpłynęło to tym samym na ograniczenie znaczenia Rosji w wymianie

¹ Dane dla Europy Środkowej dotyczą państw Inicjatywy Trójmorza (3SI). Źródło danych: obliczenia własne na podstawie www.trademap.org, data dostępu: 22.05.2023 r.

handlowej tych państw. Przy czym w większości z nich – podobnie jak na Litwie, Łotwie i w Estonii – udział kierunku rosyjskiego w imporcie towarów był wyższy niż udział w eksporcie, co również było wynikiem zakupu surowców energetycznych. W 2021 r. w ten sposób kształtowała się wymiana handlowa z Rosją Polski (eksport – 2,8%, import – 6%), Czech (eksport – 1,9%, import – 3,3%), Słowacji (eksport – 1,5%, import – 6,3%), Węgier (eksport – 1,5%, import – 3,1%), Bułgarii (eksport – 1,2%, import – 7,6%), Rumunii (eksport – 1,3%, import – 3,2%) i Chorwacji (eksport – 1,1%, import – 1,6%). Odmierna struktura handlu towarowego z Rosją była jedynie w Słowenii (eksport – 2,2%, import – 1,0%) oraz Austrii (eksport – 0,9%, import – 0,1%).

Handel w czasie wojny. Pełnoskalowa wojna rosyjsko-ukraińska zrewidowała perspektywę państw Europy Środkowej wobec państwa agresora. Znalazło to swój wyraz także w istotnej zmianie charakteru i natężenia wymiany handlowej pomiędzy tymi państwami a Rosją. Przede wszystkim nastąpił wyraźny spadek znaczenia kierunku rosyjskiego w eksporcie. W 2022 r. udział Rosji w skumulowanym eksporcie z analizowanych państw środkowoeuropejskich zmniejszył się do 1,3% (o 1 p.p.) – dla porównania w całej UE był to spadek do 0,8% (o 0,8 p.p.). Znaczenie Rosji w eksporcie zmalało w niemal wszystkich państwach Europy Środkowej: na Litwie do 6,2% (o 4,6% p.p.), na Łotwie do 5,6% (o 1,7 p.p.), w Estonii do 6,0% (o 1,7 p.p.), w Polsce do 1,4% (o 1,4 p.p.), w Czechach do 0,6% (o 1,3 p.p.), w Słowacji do 0,5% (o 1,0 p.p.), na Węgrzech do 0,9% (o 0,5 p.p.), w Chorwacji do 0,8% (o 0,4 p.p.), w Rumunii do 1,3% (o 0,9 p.p.), w Bułgarii do 1% (o 0,2 p.p.) i w Austrii do 0,9% (o 0,3 p.p.). Jedynym państwem, w którym ten udział nieznacznie wzrósł, była Słowenia – o 0,06 p.p.

Inaczej jednak przedstawiają się dane dla importu. Udział Rosji w skumulowanym imporcie z państw środkowoeuropejskich w 2022 r. zwiększył się do 4,5% (o 0,3 p.p.). W całej UE również nastąpił niewielki wzrost do 2,8% (o 0,04 p.p.). Zwiększenie udziału Rosji w imporcie widoczne było szczególnie na Węgrzech do 6,1% (o 3 p.p.) oraz w Bułgarii do 10,8% (o 3,2 p.p.), ale także w Czechach do 4,8% (o 1,5 p.p.), w Słowenii do 2,4% (o 1,4 p.p.), w Słowacji do 7,5% (o 1,2 p.p.), w Rumunii do 4,3% (o 1,1 p.p.). W pozostałych państwach udział ten się zmniejszył – szczególnie na Litwie do 5,4% (o 6,8 p.p.), ale także w Estonii do 8,6% (o 2,9 p.p.), na Łotwie do 6,9% (o 2,2 p.p.), w Polsce do 4,6% (o 1,4 p.p.), w Chorwacji do 1,1% (o 0,5 p.p.) i w Austrii do 0,1% (o 0,2 p.p.).

Wnioski

- Z jednej strony wojna w Ukrainie spowodowała wyraźny spadek znaczenia Rosji jako partnera eksportowego państw Europy Środkowej. W niemal wszystkich państwach tego regionu w 2022 r. odnotowano spadek udziału Rosji w eksporcie. Jest to efekt sankcji nałożonych przez Unię Europejską, które ograniczyły możliwości eksportu w tym kierunku (na liście produktów objętych sankcjami znalazły się m.in. węgiel, stal, niektóre towary wykorzystywane w przemyśle energetycznym i transportowym, sprzęt wojskowy), ale także świadomych decyzji przedsiębiorców o ograniczeniu lub zakończeniu współpracy z rosyjskimi partnerami ze względu na aspekty etyczne oraz ryzyko związane z potencjalnymi dalszymi sankcjami.
- Z drugiej strony w wielu państwach Europy Środkowej w 2022 r. wzrosła pozycja Rosji jako partnera importowego. Należy podkreślić, że wiele państw środkowoeuropejskich podjęło działania mające na celu dywersyfikację odpowiadających za dominującą część rosyjskiego importu źródeł dostaw surowców energetycznych, jednak z powodu długoterminowych umów i trudności z natychmiastowym znalezieniem alternatywnych źródeł udział importu nie tylko się nie zmniejszył, lecz zwiększył w wyniku wzrostu cen. Ponadto unijny zakaz zakupu oraz transportu ropy naftowej wszedł w życie dopiero od grudnia 2022 r., a niektórych produktów ropopochodnych – od lutego 2023 r. (dodatkowo niektóre państwa Europy Środkowej uzyskały w tym zakresie derogacje od tych przepisów do końca 2024 r.). Tym samym efekty tych sankcji będą widoczne w danych handlowych dopiero w kolejnych latach. Ponadto sankcje nie obejmują – istotnego z punktu widzenia importu do państw Europy Środkowej – gazu ziemnego.
- Równocześnie należy podkreślić, że wśród państw środkowoeuropejskich są takie, które zdołały znacząco zmniejszyć udział tego kierunku zarówno w eksporcie, jak i imporcie po agresji Rosji na

Ukrainę. Dotyczy to przede wszystkim państw bałtyckich, które pomimo dotychczasowych silnych więzów handlowych, podjęły strategiczne decyzje o odwróceniu się od Rosji jako głównego partnera handlowego i skupiły się na intensyfikacji handlu z innymi krajami oraz dywersyfikacji surowców energetycznych. Ta proaktywna polityka handlowa i energetyczna pozwoliła na zdecydowane zmniejszenie zależności od Rosji. Również w Polsce podjęto kroki w celu zredukowania zależności od Rosji w sferze handlowej i energetycznej. Tymczasem obserwowany w innych państwach Europy Środkowej wzrost znaczenia rosyjskiego importu w 2022 r. świadczy o trudnościach z przeprowadzeniem skutecznej i szybkiej dywersyfikacji kierunków handlu i źródeł dostaw surowców energetycznych, a niekiedy też o braku politycznej woli do jej przeprowadzenia ([„Komentarze IEŚ”, nr 799](#)).